

Updating Venuskunst: de 'Moederwand', Duitsland, ca. 4000 v. Chr. gereconstrueerd in 2016

De Duitse zusterorganisatie Matriacon was in rep en roer toen deze spectaculaire vondst uit de Nieuwe Steentijd bekend werd in 2016. Men organiseerde lezingen in Duitsland en Zwitserland want het zou gaan om de oudste wandschildering **boven** de Alpen. Die zou een matrilineaire samenleving in beeld brengen die rond vrouwen gecentreerd was.

Onderstaande info is uit het Duits vertaald en zal te vinden zijn in de komende boeken *Die Sprache unsrer Ursprungs-Mutter MA* deel I Kap. 7 (verschijnt 2019-2020) en *The Language of MA Revisited*, deel I ch. 7 (2020). Beide boeken zijn updates en herbewerkingen van het oorspronkelijke Nederlandse boek *Venus is geen Vamp* uit 2008 en *The Language of MA the primal mother, the evolution of the female image in 40,000 years of global Venus Art* uit 2013.

[I.7.104abc] Wandschildering met zeven oermoeders in een voormoederrij met tussenmotieven, cultushuis in neolithische vestiging uit de paalbouwcultuur, Boden See, Duitsland, 3860-3830 v. Chr.

Te zien zijn een reeks of rij van zeven oermoeders met tussen hen bomen met dertien takken: de takken staan voor dertien abstracte oermoeders die in barendende positie op elkaar gestapeld zijn. Zij vormen samen een vrouwelijke stamboom. Aan de voet staan kleine figuren, zij worden geïnterpreteerd als dochterfiguren.

De jaren 90 van de vorige eeuw. In deze periode bergen onderwaterarcheologen een stuk of 2000 fragmenten uit de Überlinger See, een uitloper van de Boden See bij Ludwigshafen-Seehalde.¹ In een twintigjarige monnikenarbeid passen ze de fragmenten daarna in elkaar. Tussen de 10 tot 20 procent van de fragmenten werden geborgen.

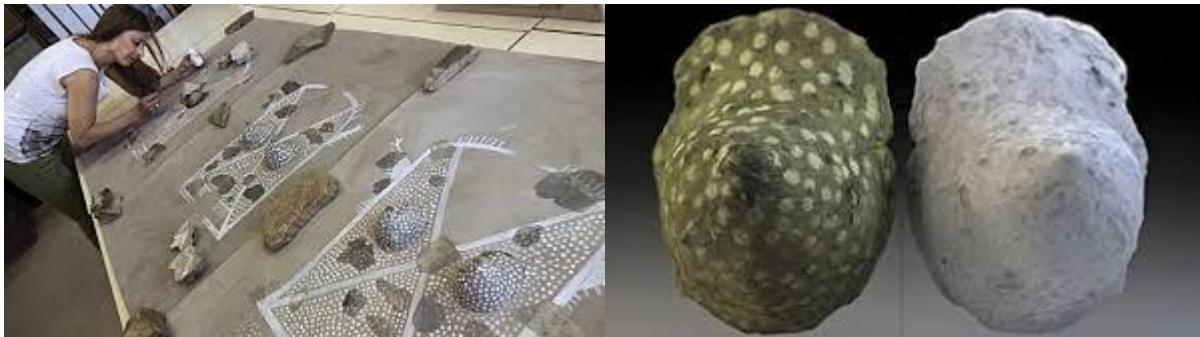

In 2016 wordt de zeven meter lange paneel vrijgegeven en kan men de wand uit een cultushuis op palen, een huis dat destijds in de Boden See stond, eindelijk bewonderen. Tevoorschijn komen zeven vrouwelijke gestalten met daartussen gestapelde abstracte vrouwelijke figuren in baarhouding en kleinere dochterfiguren.

De zeven oermoeders. De zeven dames hebben ronde en *zonvormige* hoofden met om hoofd, armen en bovenlichaam een soort stralenkrans. Het geeft hun een kosmisch-spirituele dimensie. Ze reiken met hun handen naar de hemel of naar de zon in de zogenaamde *aanbiddende* houding, die soms ook wel de 'hoera-houding' wordt genoemd.² Het gevolg van het aanbidden is dat de levenskracht de adorant(e) bezielt. Vervolgens manifesteert deze die levenskracht en geeft die vervolgens door: alle reden om dan in een blij hoerastemming te zijn.

Levensechte borsten. Opvallend zijn de bijna levensgrote borsten uit leem. Ze springen uit de wand naar voren. Ze lopen uit in een punt. Ze zijn in witte punten of stippen beschilderd met gebrande kalk. Daarnaast draagt iedere oermoeder beschilderde kruisbanden.

Talrijke kleine leemstukken - beschilderd met witte kalk - zijn teruggevonden. Hiermee zijn de afbeeldingen opgesierd. Voor voorbeeld zie foto hieronder.

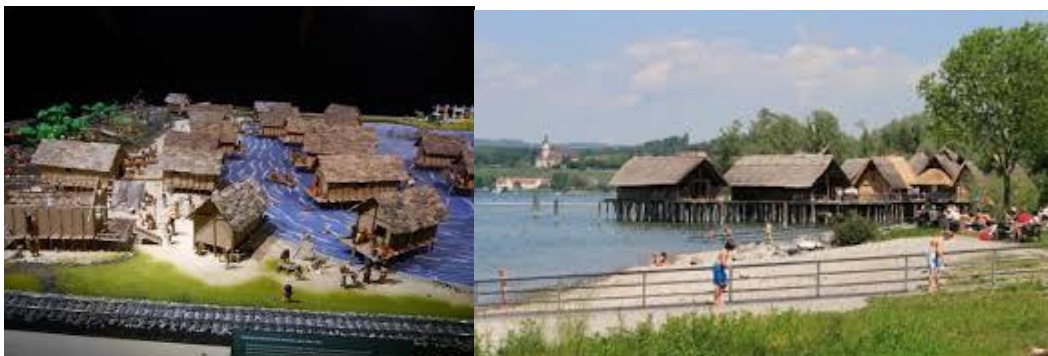
Onderzoekster Gabriele Uhlmann staat in Duitsland bekend om haar scherpe kritiek op patriarchale interpretaties van Venuskunst. Zij kritiseert de officiële benaming ‘Borstenwand’ (*Busenwand*), die de opgraving in pers kreeg. Ze vindt die denigrerend en ingegeven door de aloude en nog steeds over populaire seksuele interpretatie van vrouwelijke kunst.

Naar haar idee bewijst deze wand “een matrilineaire verwantschapssysteem. Het gaat om ‘voormoederwand’. Het bewijst dat deze Pfyner-Kultur, een onderdeel van de wijdverspreide Lineaire Bandceramiek-cultuur (LBK-cultuur) niet patriarchaal was. Zo toont de matrifocaliteit waarvan al sprake was in de Oude Steentijd zich opnieuw tot zelfs in deze late fase van de Nieuwe Steentijd. Dergelijke borsten zijn verspreid over een groot gebied teruggevonden”.³ Wij weten dat Maria Gimbutas het al eerder had over een matrilineair verwantschapssysteem in egalitaire samenlevingen.⁴

Maria Gimbutas. De neolithische LBK-cultuur vormde met de Pfyner-cultuur en de Michelsberger-cultuur een onderdeel van neolithische Trechterbeker-cultuur (TBK-cultuur). Gimbutas benadrukt dat de landbouwsters en landbouwers van de Trechterbeker-cultuur noord- en westwaarts gestuwd worden bij het verschijnen van de Lengyel-cultuur, die zich vanuit Hongarije naar Duitsland verspreidt. Deze landbouwsters en landbouwers van de Lengyel-cultuur uit centraal-Europa worden op hun beurt westwaarts gedreven door de binnendringende Kurgan-invasies van de Eerste Golf rond 4000 v. Chr.⁵ Deze oorlogvoerende ruiters komen uit de steppegordel in Eurazië en brengen het patriarchaat.⁶ Het is nog weinig bekend dat Gimbutas’ Kurgan-theorie met de vier achtereenvolgende golven I, II, III en IV van binnendringende paardrijdende en vleesetende steppenomaden momenteel door interdisciplinair onderzoek gerehabiliteerd wordt.⁷ Hierover elders en later meer. Tijdens deze invasies breekt de Bronstijd aan.

[I.7.104abc] Ladies in Baarhouding. Tussenmotieven op de Voormoederwand in het cultushuis op palen in Ludwigshafen, Boden See, detail. Zie hier een reconstructie van oude paalwoningen en moderne foto; dit type paalwoningen in het water komt wijdverspreid in paalbouwculturen in Duitsland⁸ en Oostenrijk voor; in het ‘Naturhistorisches Museum Wien’ in Wenen vond ik voorwerpen, kaarten, foto’s en films met info hierover. Het gaat om een groot gebied in Midden-Europa.⁹

Helmut Schlichtherle is expert in Onderwaterarcheologie en leider van de opgraving. Hij was betrokken bij het opduiken en de reconstructie van de voormoederwand. Hij geeft lezingen en heeft er over gepubliceerd. Hij schrijft over de 'symboolmotieven' tussen de zeven oermoeders dat zij de *kikkerhouding* symboliseren met in de middellijn een *gestapeld M-motief*; naar zijn mening duidt dit op een *genealogisch* motief. Het gestapelde M-motief verschijnt reeds in het Europese Mesolithicum en continueert zich in het Neolithicum: "Het symbool moet daarom gelezen worden als een elkaar opvolgende voormoederrij in de zin van geboren uit...geboren uit... enz."¹⁰

Een stamboom in de vrouwelijke lijn. Het gaat dus in zijn visie om een vrouwelijke levensboom of stamboom. Die toont gestapelde vrouwenfiguren met gespreide benen in een abstracte baarhouding en dochters. Over die dochters zei hij in een radio-interview: "Er worden ook tijdgenoten weergegeven, hele kleine menselijke figuren (zegels); er is dus ook een samenhang tussen voorouderverering, voorouderrijen en deze grote vrouwelijke gestalten"¹¹. In een latere publicatie versterkt Schlichtherle - dit symboolmotief komt ook elders voor - zijn opvatting dat het om een *stamboom* gaat.¹²

Een egalitaire samenleving? Naar zijn mening komen deze symbolen voort uit een *egalitaire* samenleving, of op zijn minst een samenleving waar vrouwen een belangrijke plaats innemen. Voor deze interpretatie spreken de schematisch getekende 'bomen' tussen de vrouwen. Gabriele Uhlmann stelt: "het handelt daarom om een *stamboom in de matrilineaire clan*. De kleine figuren onder de vrouwen kunnen het aantal dochters zijn. Wij hebben werkelijk met een beeldschrift te doen dat ons de geschiedenis van de clan met zeven in dezelfde periode levende moeders, zusters, overdraagt"¹³.

¹ Helmut Schlichtherle, »Älteste Wandmalereien nördlich der Alpen. Zur Rekonstruktion der Bilder für die Präsentation auf der Großen Landesausstellung 2016«, *Denkmalpflege in Baden-Württemberg. Nachrichtenblatt der Landesdenkmalpflege*, 45. Jg., Nr.1, 2016, 11-18 (Artikel beschikbaar online); Helmut, Schlichtherle, 'Ein gynäkomorphes Wandrelief vom Mönchberg bei Stuttgart-Untertürkheim', Claus Dobiak, Klaus Leidorf, *Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft, Festschrift für Christian Strahm*. Rahden/Westf. 1997, 119-127.

² *Venus is geen Vamp*, deel I h 4, 6 en 7; *The Language of MA*, deel I h 4, 6 en 7 voor talloze vb uit Oude en Nieuwe Steentijd.

³ Voor de kritiek van Gabriele Uhlmann zie: <https://wahrscheinkontrolle.wordpress.com/2016/01/24/die-busenwand-ein-neuer-fall-von-sexismus-in-der-archaeologie/>; hier volgt haar citaat in het Duits: "Der offizielle Arbeitstitel „Busenwand“ ist in Anbetracht der endlich stattfindenden Sexismus-Debatte allerdings sensationell ignorant: „Es handelt sich um nicht mehr und nicht weniger als den Nachweis von Matrilinearität, die seriöse Bezeichnung lautet damit Ahninnenwand. Sie ist der Beweis, dass diese Kultur, die Pfyner-Kultur (einer der Michelsberger Kultur zugeordneten Untergruppe), kein Patriarchat war. Die eigentliche Sensation ist also, dass die Matrilinealität der Altsteinzeit sich nachweislich vielerorts bis in die späte Jungsteinzeit halten konnte. Vielerorts deshalb, weil derartige Brüste auch an anderen Stellen gefunden wurden, so auch in Mönchberg, Goldberg, Reute-Schorrenried, Heilbronn-Klingenberg und Remseck-Aldingen“; zie ook KaraMa Beran, »Auf den Spuren eines Steinzeit-Kults. Expertengespräch über den Ahnenwand-Fund«, *MutterlandBriefe*, Ausg. 6, 2016, 48-54, die benadrukt dat de figuren geen hiërarchie of rangorde uitdrukken; Regina Golke, »Die Mütterwand aus Ludwigshafen im Mutterland. Eindrücke einer Führung durch die Ausstellung ›4000 Jahre Pfahlbauten‹ in Bad Schussenried«, *MutterlandBriefe*, Ausg. 10, 2017, 41-46.

⁴ *Venus is geen Vamp*, 108; *The Language of MA*, 124-125.

⁵ Gimbutas, *The Civilization of the Goddess*, 43, 81, 127; Cunliffe ed., *The Oxford Illustrated History of Prehistoric Europe*, 168;

⁶ Gimbutas, *The Civilization of the Goddess*, ch. 10 'The End of Old Europe', p.350-401; *The Language of MA*, deel I h 5 voor uitgebreide reconstructie van deze overgang.

⁷ Kristian Kristiansen; Morten E. Allentoft; Karin M. Frei, Rune Iversen, Niels N. Johannsen, Guus Kroonen, Łukasz Pospieszny, T. Douglas Price, Simon Rasmussen, Karl-Göran Sjögren, Martin Sikora & Eske Willerslev, 'Re-theorising mobility

and the formation of culture and language among the Corded Ware Culture in Europe', *Antiquity* 91 356 (2017), 334-347; Op 4 april 2017 gaf Kristiansen een lezing in het Centre for Geogenetics; op 11 mei 2017 hield Kristiansen in Leiden de lezing "Steppe migrant thugs pacified by Stone Age farming Women". Hiervan stond begin 2018 een samenvatting on line, zie http://geogenetics.ku.dk/latest-news/alle_nyheder/2017/steppe-migrant-thugs-pacified-by-stone-age-farming-women/; Colin Renfrew hield op 8 november 2017 een lezing waarin hij het werk van Marija Gimbutas herdacht in het Oriental Institute in Chicago getiteld "Marija Rediviva DNA and Indo-European Origins". Zie voor deze lezing: <https://www.youtube.com/watch?v=pmv3J55bdZc>.

⁸ Zie voor de wijde verspreiding van de paalbouwculturen in Duitsland: *Unesco-Welterbe. Prähistorische Pfahlbauten um die Alpen in Baden-Württemberg*, Landesamt für Denkmalpflege im Regierungspräsidium Stuttgart, Stuttgart, 2011.

⁹ Otto H. Urban, *Österreichische Geschichte bis 15 v. Chr. Der lange Weg zur Geschichte. Die Urgeschichte Österreichs, Wenen*, 2000, 2003, met op p. 113 info over de 'Mondsee-Gruppe der ostalpinen Pfahlbaukulturen'.

¹⁰ Helmut Schlichtherle, 'Kulthäuser in neolithischen Pfahlbausiedlungen des Bodensees', *Die neue Sicht. Unterwasserarchäologie und Geschichtsbild. Akten 2. Internat. Kongress für Unterwasserarchäologie*, A. Hafner/U. Niffeler/U. Ruoff (Ed.), Zürich 2004, Basel 2006, 132.

¹¹ Radiointerview mit Tobias Ignée und Helmut Schlichtherle vom SWR2-Radio ([SWR2-Interview vom 20.1.2016, 12.33 Uhr](https://www.swr2.de/Interview-vom-20.1.2016-12.33-Uhr); zie Gabriele Uhlmann <https://wahrscheinkontrolle.wordpress.com/2016/01/24/die-busenwand-ein-neuer-fall-von-sexismus-in-der-archaeologie/>: "Es sind auch Zeitgenossen dargestellt, also ganz kleine anthropomorphe Signets und es gibt also einen Zusammenhang zwischen Ahnenverehrung, Ahnenreihen und diesen großen Weiblichen gestalten".

¹² Helmut Schlichtherle, 'Weibliche Symbole auf Hauswänden und Keramikgefäßen: Spuren frauenzentrierter Kulte in der Jungsteinzeit?', *Ich Mann. Du Frau. Feste Rollen seit Urzeiten? Begleitbuch zur Ausstellung des Archäologischen Museums Colombischlössle, 16. Oktober 2014 – 15. März 2015*, Brigitte Röder, (Hg.in), Freiburg 2014, 122: "hier kan het om een genealogisch motief gaan dat als symbool voor voorouderverbanden en voorouderrijen begrepen kan worden. Door vergelijking met andere ceramiekvondsten uit dezelfde tijdsperiode, waarop soortelijke menselijke tekeningen te zien zijn kan men concluderen dat het om een soort stamboom gaat". (in het Duits: *Hier kann es sich also um ein genealogische Motiv handeln, das als Symbol für Familienverbände und Ahnenreihen verstanden werden kann. Durch Vergleiche mit anderen Keramikfunden aus dem gleichen Zeitalter, auf denen ebenfalls solche menschenähnlichen Zeichnungen zu sehen sind, kann auf eine Art Stammbaum geschlossen werden*).

¹³ Gabriele Uhlmann zie <https://wahrscheinkontrolle.wordpress.com/2016/01/24/die-busenwand-ein-neuer-fall-von-sexismus-in-der-archaeologie/>: "Es handelt sich demnach um den, im besten Sinne des Wortes, „Stammbaum“ der matrilineäre Sippe. Die kleinen Figuren unterhalb der Frauen dürften für die Zahl ihrer Töchter stehen. Wir haben es damit tatsächlich mit einer Bilderschrift zu tun, die uns die Geschichte der Sippe mit 7 zeitgleichen Müttern, Schwestern, erzählt".